

1941 Türk-Bulgar Saldırmazlık ve Dostluk Deklarasyonu (17 Şubat 1941)

Türkiye her ne kadar İkinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmamışsa da savaşı yakından takip etmiştir. Türkiye, Almanya'nın, savaşın seyrini Balkanlara doğru taşımayacağından emindi. Ancak Bulgaristan'ın değişmez politikası olan "Büyük Bulgaristan" hayaliyle mevcut statükoyu değiştirmek üzere harekete geçmesinden dolayı endişe duymaktaydı. Balkanlar'daki kuvvet dengesini gerçekçi bir açıdan değerlendiren Türkiye, Bulgaristan'a Saldırmazlık Paketi imzalamayı önermiştir. Bulgar Hükûmeti taktik bakımından bunu hemen kabul etmemişse de Türkiye'nin bu önerisini reddetmemiştir. Bundan sonra Türk-Bulgar Saldırmazlık Antlaşması'nın şekli ve içeriği üstüne görüşmeler Alman diplomasisinin etkin yardımıyla devam etmiştir. 20 Ocak 1941'de Bogdan Filov Hükûmeti, Türk-Bulgar Saldırmazlık Beyannamesi'nin metnini onaylamıştır. Fakat bundan bir hafta sonra Almanya Dışişleri Bakanı Ribbentrop, taraflarca mutabık kalınmış beyannamenin metninden bazı yerlerin değiştirilmesini istemiştir. Belli ki Bulgaristan'ın tarafsızlığından bahseden ve iki ülkenin de Balkanlar'da barışı koruma azmini belirten ifadeler, Almanya'nın çıkarlarına uygun düşmediği için Ribbentrop'un hoşuna gitmemiştir. Türkiye savaşa girmeme noktasında diplomasiyi kullandığı için olaya ılımlı yaklaşmıştır. Beyanname'nin metni ile ilgili görüşmeler yeniden yapılmış ve Türk tarafı Ribbentrop'un son değişikliğine yanaşmak zorunda kalmıştır.

Bulgaristan'ın İkinci Dünya Savaşı'na girmesindeki en önemli sebeplerin başında Birinci Dünya Savaşı'nda kaybettiği toprakları geri kazanma düşüncesi yatmaktadır. Doğal olarak bu konu Bulgaristan'la ilişkileri iyi olmasına rağmen Türkiye'yi de rahatsız etmiştir. Türk basınına yansıdığı şekliyle Bulgaristan'ın Yunanistan üzerindeki emellerini gerçekleştirdikten sonra yönünü Türkiye'ye dönme ihtimali mevcuttu. Bu sebeplerin de etkisi ile imzalanan bildiri, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların Balkanlar'da ilerlemeye başladığı sırada 1925 ve 1929 Türk-Bulgar Antlaşmalarındaki dostluk, saldırıdan kaçınmak ve birbirine karşı başka devletlerle antlaşmalara girmemek yükümlülüklerini doğrulayan bir bağıttır. Bu sebeple biçimsel bakımdan yeni bir antlaşma konusu yapılmasına gerek görülmemiş bir "Deklarasyon" ile yetinilmiştir. Bu Deklarasyon savaş koşulları içinde iki ülke ilişkileri ve Balkanlar'daki durum bakımından önemli bir yer almıştır. İkinci Dünya Savaşı başladığında Bulgaristan, komşuları Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'dan toprak elde etmek için bir saldırıya geçerse, Balkan Paketi nedeniyle Türkiye ile de savaş durumuna gireceğini biliyordu. Bu arada Türkiye ile güven içinde bulunmak üzere 13 Ocak 1940 günü Trakya sınırındaki Türk ve Bulgar kuvvetlerinin biraz geri çekilmesi konusunda anlaşmıştı. 1940 yılının sonbaharında İtalya Yunanistan'a saldırırken Almanya da tüm Balkanlar'ı tehdit altına almıştı. Bulgaristan, Balkanlar'daki toprak istemlerini gerçekleştirmek için Almanya'ya yaklaşmış bulunuyordu. Nitekim Romanya, Almanların baskısı ile Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a vermek zorunda kalmıştı. Bu durum, Balkan Paketi açısından, Türkiye ve öbür imzacı devletlerin harekete geçmesini gerektirmemişti. Almanların Romanya'dan güneye inmelerinden çekinen Türkiye, 1941 başlarında Trakya'da askeri hazırlıklara girişmiş ve bu arada, İstanbul ve kimi yakın illerde sıkıyönetim ilan etmişti. Bulgaristan ise bu önlemlerin kendisine karşı alındığı kuşkusuna kapılmıştı. İşte böyle bir durumda, iki devlet arasında güveni tazelemek üzere Bulgar Hükûmeti'nin girişimi ile Ankara'da, 17 Şubat 1941 günü bir ortak demeç yayınlanmıştı. Ortak demeç, Bulgaristan için güven tesis ederken Türkiye için muhtemel bir Alman saldırısına Bulgaristan'ın önyak olma olasılığını da ortadan kaldırmış oluyordu. Bu durum Hitler'in, 4 Mart 1941'de İnönü'ye yolladığı mesajda Almanya'nın Türkiye'ye saldırması niyetinin bulunmadığını bildirmesiyle, biraz daha iyileşecekti.

Bulgaristan 1 Mart 1941'de Almanya-İtalya-Japonya ittifakına katılınca Alman kuvvetleri Sofya'ya girdi. Almanlar ertesi ayın başlarında da Yugoslavya ile Yunanistan'a karşı Macaristan, Romanya ve Bulgaristan üzerinden harekete geçmişti. Bulgarlar bu hareketlere katılmamış, ancak 23 Nisan 1941'de Yunanistan teslim olduktan sonra, Almanların izni ile Kuzey Yunanistan'ın bir bölümü ile Yugoslavya'nın Makedonya kesimini işgal etmişti. Böylece Bulgar Hükûmeti sonuna kadar Balkan Paktı çerçevesinde Türkiye'yi harekete geçirecek herhangi bir davranıştan kaçınmıştı. Türk-Bulgar Ortak Demecinin giriş kısmında iki devlet arasındaki antlaşmalar (1925 ve 1929 antlaşmaları) anımsatılmakta, tarafların birbirinin toprak bütünlüğüne saygılı olduğu ve onların başka devletlerle yapmış oldukları diğer antlaşmaları (Türkiye açısından 1933 Türk-Yunan Antlaşması, 1934 Balkan Paktı ve 1939 Üçlü İttifak söz konusudur) zedelemeyeceği belirtilmektedir. Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Bulgaristan'ın Ankara Elçisi B. Kirof'un imza ettiği bildiri metni şöyledir:

Türkiye ve Bulgar Hükûmetleri, karşılıklı çıkarları ve iki ülke arasında güvene dayalı dostluğun bütünüyle korunması bakımından kendi dış politikalarının niteliğini belirlemek ve açıklamak üzere birçok kez yapmış oldukları görüş alışverişinden elde ettikleri mutlu sonuçları görmüş buldukları için Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında bozulmaz barış, içten ve sonsuza dek dostluk olacağını belirleyen Dostluk Antlaşmalarına bağlı bulunarak birbirlerinin güvenlik ve dokunulmazlığına (toprak bütünlüğüne) saygılı olmakla, en güç zamanlarda barış ve esenliğin sağlanmasına yararmış olan bu güven verici politikayı sürdürmek isteğiyle olayların ışığında yeniden görüş alışverişinde bulunmaya karar vermişler ve başka ülkelerle yapılmış bağitları zedelemeksizin, aşağıdaki noktalar üzerinde anlaşmışlardır:

1- *Türkiye ve Bulgaristan her türlü saldırıdan kaçınmayı dış politikalarının değişmez bir ilkesi sayarlar.*

2- *İki Hükûmet, birbirlerine karşı en dostça niyetler beslediğinden, iyi komşuluk ilişkilerinde, karşılıklı güveni korumak ve onu daha da geliştirmek isteğindedirler.*

3- *İki Hükûmet, ülkeleri arasındaki ticaret ilişkilerinde, ekonomik durumlarına uygun olarak, en büyük gelişmeyi sağlayacak olanakları araştırmaya hazır olduklarını açıklar.*

4- *İki hükûmet, kendi basınlarında çıkacak yazıların, işbu demecin konusunu oluşturan dostluk ve karşılıklı güvenden esinleneceğini umut etmek isterler.*

Ankara'da, 17 Şubat 1941 günü, iki örnek olarak düzenlenmiştir.

Türkiye-Bulgaristan Ortak Demeci'nin 1. maddesinde: 1929 Antlaşması'ndaki "tarafsızlık" hükmünün ötesinde, genel olarak "saldırıdan kaçınmayı" öngörüyordu ki bu o günün koşulları içinde şu anlama gelmekteydi: Türkiye Balkan Paktı'nın bir üyesi olduğu gibi, Yunanistan ile Trakya'daki ortak sınırlarını güvence altına alan 1933 ittifakını yapmıştı; ayrıca 1939 yılından beri İngiltere ve Fransa ile bir ittifak içinde bulunuyordu. Onun bu savunma paktlarından doğan yükümlülükleri saklı kalmak, başka bir deyişle Bulgaristan Türkiye'nin bu yükümlülüklerini de göz önünde tutmak üzere iki devlet saldırıdan kaçınmak kararlarını açıklamış oluyordu. Bulgaristan'ın 1 Mart 1941'de Alman-Japon Paktı'na katılmış olması bu durumu değiştirmeyecektir.

2. ve 4. maddelerde Dostluk ve İşbirliğini geliştirmeye yararlı kimi hükümler vardı. 1925 ve 1929 Türk-Bulgar Antlaşmalarına dayanan bu demec, İkinci Dünya Savaşı sonunda iki devletin Nato ve Varşova Paktları içinde yer almaları sonucunu doğurmuştu. Dolayısıyla "tarafsızlık" ve "saldırmazlık" hükümleri bakımından da Ortak Demec var oluş nedenini yitirmişti. Ancak imzalandığı dönem itibariyle iki ülkeyi ciddi anlamda birbirine yakınlaştırmıştır. Nitekim

bu dönemde Türkiye tarafından alınan kararda Svilengrad-Pityon sahası üzerinde seyahat eden Bulgar vatandaşlarının Türk topraklarının küçük bir parçasına giriş çıkış yaptıkları için, alacakları vize direkt polis karakolu tarafından verilmiştir. Bunun yanında bazen Türkiye’de bulunan Bulgaristan vatandaşlarının vizeleri bittiği halde aylarca Türkiye’de bulunmalarına müsaade edilmiştir.

Beyannamenin imzasından sonra Bulgar Büyükelçisi bunu *“Bulgaristan ile Türkiye arasındaki karşılıklı dostluk ve güvenin bir kanıtı”* olarak değerlendirmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu’na göre ise imzalanan bu Beyanname *“Balkanlar da yeni karışıklıklara belki de mâni olacak mütevazı bir eser”*dir. Türk-Bulgar saldırmazlık beyannamesi, İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıç döneminde iki ülke arasında ilişkilerin bir ifadesidir. Ayrıca Bulgaristan’ın Üçlü Pakta katılması yolundaki son engeli de ortadan kaldırmıştır. Böylece Bulgaristan’a Alman askerlerinin yerleşmesine ve onların diğer Balkan devletlerine saldırmamasına Türkiye’nin karşı koymayacağı anlaşılmıştır. Aynı zamanda Türkiye’ye saldırı tehlikesinin uzaklaşmasına da katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak bu bildiriyle iki ülke birbirine saldırmamayı taahhüt etmişlerdir. Birçok halk ve devletin kaderini belirleyen İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıç döneminde, Bulgaristan’ın bütün Balkan komşuları arasında Türkiye ile iyi şekilde ilişkileri vardır. Bu ilişkiler karşılıklı güven, iyi komşuluk ve dostlukla karakterize edilmiştir. Beyanname ile alakalı olarak Bulgaristan Başbakanı yapmış olduğu konuşmada, Türkiye ile ikili ilişkilerin Bulgaristan için önemine ve bildirinin uygulanmasındaki devamlılığına vurgu yapmıştır.

İki ülke ilişkilerinin iyi olduğu bu dönemde ulaşım ve haberleşme anlamında mevcut telefon ve telgraf hatlarının gerekli ihtiyacı karşılamaması üzerine Bulgaristan ile Türkiye arasındaki haberleşmenin daha iyi sağlanabilmesi için Ankara-İstanbul arasındaki telefon hatlarının yaptırılması sırasında bir hat da İstanbul ile Bulgaristan hududu arasına yaptırılmıştır. Bulgaristan’daki demiryollarının incelenmesi, yeniliklerin yerinde görülmesi ve Almanya’dan istenilen siparişlerin getirilmesi amacıyla Türkiye’den Devlet Demiryolları Genel Müdürü Cemal Serter, Malzeme Dairesi Başkan Yardımcısı Lâtif Osman Çıkıgil ve Mühendis Seyfi Gürçay, 18 Temmuz 1942’de Bulgaristan’a gitmiş ve oradan Almanya’ya geçmişlerdir. 6 Ocak 1945’te ise Bulgaristan demiryolları ile antlaşma imzalamak üzere Türkiye Devlet Demiryollarından bir heyet Bulgaristan’a gitmiştir. Yine 28 Mart 1949 tarihinde Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye’nin katılımıyla İstanbul ve Svilengrad’da demiryolları konferansı düzenlenmiştir. Keza 27 Mart 1942’de, 1935 yılında imzalan Ticaret Antlaşması’nın yerine 15 Nisan 1942 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanarak yürürlüğe girecek olan yeni bir Ticaret Antlaşması akdedilmiştir.

Türkiye-Bulgaristan Ortak Beyannamesi İngiltere’de yankı uyandırmıştır. Çünkü İngiltere’ye göre Bulgaristan’ın artık Türkiye’den korkusu kalmayacak ve Almanya’nın kapılarını kolaylıkla açabilecekti. Bundan başka beyannamenin sonuçları hakkında birbirine tamamen zıt olan iki fikir ileri sürülmüştü. Bir taraftan bu beyannamenin Türkiye’yi Mihver politikasına yaklaştırdığı, diğer taraftan ise Bulgaristan’ı İngiliz politikasına yaklaştırdığı münakaşa edilmekteydi. Ulus gazetesi muhabirinin bu mahiyete bir sorusuna Dışişleri Bakanı Şükrü Saracoğlu şöyle cevap vermiştir: *“Türkiye’nin politikasında değişen bir şey yoktur. Türkiye ittifaklarına sadıktır. Türkiye bütün devletlerle bhusus komşuları ile iyi geçinmek kararındadır. Türkiye kendi emniyet sahasında yapılacak yabancı faaliyetlere ve hareketlere asla lakayt kalamaz. Türkiye toprak bütünlüğüne ve istiklaline yapılacak her taarruza silahla mukabele edecektir.”* Böylece Türkiye’nin topraklarına saldırması halinde Almanya’ya karşı savaşaacağı da ortaya konmuş olunuyordu.

Mehmet ÖZALPER

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri, Süreli Yayınlar:

BCA 030-018-001-002-100-108-3.

BCA 030-018-001-002-106-75-14.

BCA 030-018-001-002-97-127-15.

BCA 030-018-001-002-99-83-18.

BCA 030-018-001-002-99-76-19.

BCA 030-018-001-002-107-91-16.

BCA 030-018-001-002-119-29-12.

BCA 030-018-001-002-113-33-9.

BCA 030-018-001-002-98-35-7.

Vakit, 18 Şubat 1941.

Vakit, 3 Mart 1941.

Vakit, 5 Mart 1941.

Vakit, 24 Nisan 1941.

2-Yayınlanmış Eserler:

ERENDİL, Muzaffer, **Tarihte Türk Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1976.

GRİGOROVA Z., "Bulgarian-Turkish Relations September 1944-1946", **XI. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 5-9 Eylül 1990**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. VI, Ankara, 1994.

HAKOV, Cengiz, "Mustafa Kemal Atatürk ve Bulgaristan - Türkiye İlişkileri (1923 - 1938)", **Atatürk 4. Ulusal Kongresi 25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan Bildiriler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C, II, Ankara, 1999. 1009-1018.

KAMİL, İbrahim, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Milli Mücadele ve Türk-Bulgar İlişkileri (1919-1922)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 35, 2017. 85-119.

ÖZALPER, Mehmet, **Türkiye-Bulgaristan Siyasi İlişkileri**, Berikan Yayınları, Ankara, 2021.

SANDER Oral, Ahmet Şükrü Esmer, "İkinci Dünya Savaşında Türk Dış politikası", **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 - 1995)**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

SOYSAL, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920 - 1945)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. I, Ankara, 2000.

ŞİMŞEK, Halil, **Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç**, Harp Akademileri Basımevi, 1999.

TUĞLACI, Pars, **Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri**, Cem Yayınları, İstanbul, 1984.

US Asım, “Bulgarlardan Açıklık ve Samimiyet İstiyoruz”, *Vakit*, 16 Şubat 1941.

02/06/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1941-turk-bulgar-saldirmazlik-ve-dostluk-deklarasyonu-17-subat-1941/?pdf=5731> adresinden erişilmiştir